

Dohány Gabriella

SPONTÁN ZENEI AFFINITÁS MÉRÉSE A KÖZÉPISKOLÁSOK KÖRÉBEN A KODÁLY EMLÉKÉVBEN

Számunkra, a zenepedagógia terepén munkálkodók számára a 2007-es esztendő, a kettős Kodály-évfordulót hordozó emlékévkülönösen jelentős és felelősségterhes is egyben. Jómagam több ízben, több okból figyelmesen átolvastam Kodály Zoltán Visszatekintés című sokrétű szövegválogatását, és mindannyiszor elevenen érint a kodályi teória és a 2007-es jelen erőteljes kontrasztja. Tallózva a tág műfaji határok szerint mozgó források között lépten-nyomon ilyen és ehhez hasonló mondatokra bukkanhatunk: *„Jósolni nem tudunk. De ha a szaktanítás elve 1968-ra, száz évvel a népiskolai törvény születése után megvalósul az életben is: bizton remélhetjük, hogy mire 2000-et írunk, minden általános iskolát végzett gyermek folyékonyan olvas kottát.”* Fáj, hogy ez messze nem így történt, s ennek nyomán érlelődött meg bennem a számvető elhatározás, hogy a tisztánlátás céljából legalább saját diákjaim körében felmérjem a zenéhez fűződő viszonyuk milyenségét, mélységét.

Innen a cím is: spontán, aktuális, jelenlegi állapotot tükröző státusz feltekerképezése mindennemű ráhatás, szakmai befolyásolás nélkül a legőszintébb válaszadói attitűd reményében. Az affinitás jelen esetben azt a zenei „felvevőképességet”, nyitottságot jelenti, azt az ajtón nyitott rést, amit a vizsgált középiskolai korosztály saját személyiségében hajlandó megnyitni a zene(művészet) számára. A „mérés”, melyet teszt formájában készítettem, nem tudományos keretek között zajlott a szó szorosán vett értelmében, hiszen nélkülözi a mintavétel és a kapott értékek statisztikai elvek szerint történő tudományos feldolgozását, így leginkább felmérésnek tekinthető, melynek hajtómotorja az az elemi kíváncsiság, amellyel egy tükörbe bepillantani készülünk. Mindannyian, akik a zenetanítással napi kapcsolatban állunk, tudni véljük a kapott eredmény lesújtó voltát, de az értékelés során talán ráakadhatunk olyan belső összefüggésekre, amelyek mégis figyelemre méltóak lehetnek számunkra, s amelyek a közeljövő irányát is befolyásolhatják.

A feltett 11 feleletválasztós kérdésre összesen 58 válaszlehetőség állt a diákok rendelkezésére. Ezek megfogalmazásakor és az összeállítás során a legalapvetőbb kodályi alapelvekre kérdeztem rá indirekt módon, hogy ne

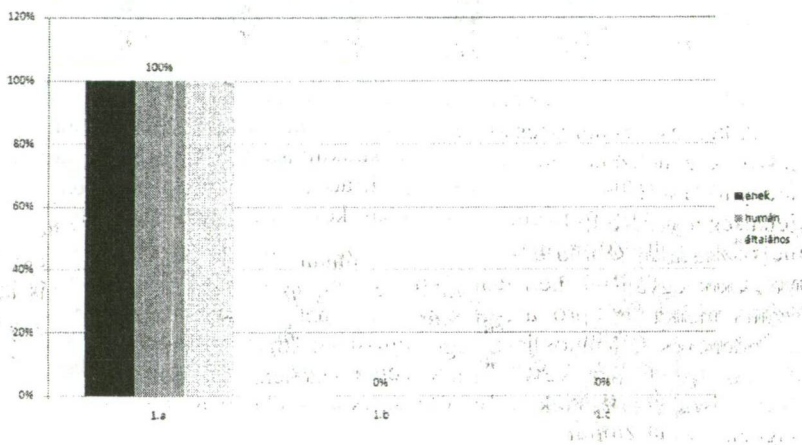
riasszam el a válaszadók őszinteségét, s a kitöltés során nyomatékosan felhívtam figyelmüket arra, hogy semmilyen feltételezett elvárásnak ne kívánjanak megfelelni, lehetőségig tiszta képet szeretnék nyerni. Három különböző irányultságú, azonos életkorú tanulócsoportot választottam ki az összehasonlíthatóság érdekében, így a 10. évfolyamból összesen 74 tanulót az általános tantervű, a humán orientációjú valamint az ének-zene tagozatos diákok köréből. A diagramokon az elkülöníthatóság érdekében az „énekeseket” feketével, a humán tagozatosokat sötétszürkével, míg az általános tantervű diákokat világosszürke színnel jelöltem. A „zene” fogalmát szándékosan a legtágabb értelmezésben használtam, nem tettem különbséget értékhordozó volta szerint, hiszen nem a műveltségüket kívántam feltérképezni, hanem „zenefogyasztói” szokásaikat, zenei „felvevőképességüket”, magát az attitűdöt, egyszóval bármilyen zene helyét az életükben. Lássuk!

1. Szereted-e a zenét?

a: igen

b: nem

c: még nem gondolkodtam rajta

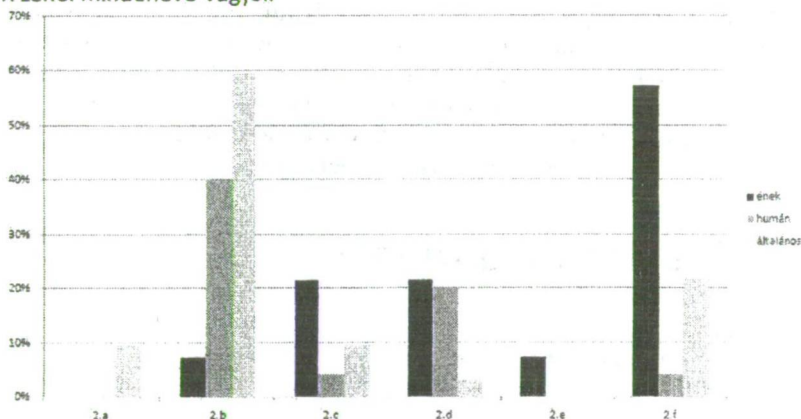

A ráhangoló, bevezető jellegű kérdésre a válaszadók 100%-os elsőprő eredménye meggyőzően bizonyította, hogy az ifjúság teljes mértékben nyitott az ügy iránt, esélyt sem adva hezitálásnak, a befogadásra készen állnak, a probléma gyökere valahol másutt keresendő.

2. Milyen fajta zenét hallgatsz?

- A: egyáltalán nem hallgatok zenét
b: csak könnyűzenét
c: időnként dzsesszt és/vagy népzénét is
d: néha klasszikus zenét is
e: gyakran hallgatok klasszikusokat
f: zenei mindenevő vagyok

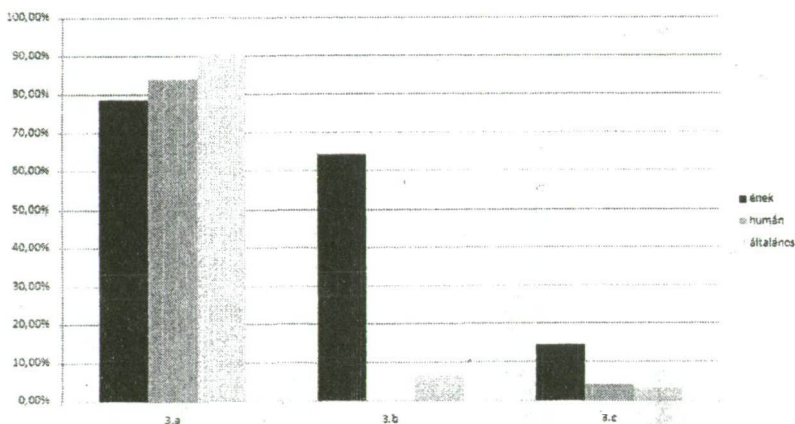
A kérdés a zenei ízlés alakulására vonatkozó, maga Kodály is sokat foglalkozik a népzene-műzene; a klasszikus zene-könnyűzene dilemmájával, arányaival a helyes zenei magatartás kialakításában, ám míg ő a kommersz jelenséget a germán hatásból eredezteti, addig napjainkra a globalizált angolszász gyökerű popzenei befolyással kell megküzdenünk. A válaszok megoszlásában szomorú tény, hogy az általános tagozatosok között akadnak, akik egyáltalán nem hallgatnak zenét, s az igényes zenehallgatás kis száma mellett elsősorban a „csak könnyűzenét” megjelölése illetve a zenei „mindenevés” általános jelensége. Jellemző, hogy a könnyűzene körein túlmutató aspektusokat kevesen, a klasszikus zenehallgatást kizárólag az ének tagozatosok választották.

3. Milyen televíziós csatornákat nézel?

a: VIVA, MTV, VH1

b: Mezzo

c: egyéb

A médiumok személyiségalkító befolyásáról Kodály még nem értekezhetett, hiszen 1967-ben bekövetkezett halála idején még senki sem gondolta, hogy életünk további alakulására vonatkozóan milyen domináns funkciót hordoz a televíziózás, az elektronika és a digitális technika együttes fejlődése. Ez a kérdéskör mint a legújabb kor terméke értelemszerűen nem szerepel a Kodály-koncepcióban, erre nekünk, utódoknak kell megfelelő megoldást keresnünk. A diákok válaszainak fényében kitűnik, hogy aki ezzel a kérdéssel nem néz szembe, hatását alulértékeli, az akár egy teljes generációt veszíthet el a zene számára. A legnagyobb veszély pedig éppen abban áll, ha a nevelő folyamat ontológiája megszakad, hiszen újratерemteni és újra elfogadtatni ezen értékeket sokkal nagyobb munka ebben az ellenhatásban, mint gondos odafigyeléssel megőrizni az elmúlt évtizedek jól-rosszul működtetett szisztémáját. A tanulói válaszok őszintesége fájdalmas, hiszen a nemzetközi könnyűzenei csatornák elsőprő fölénye mellett az egyéb megjelölésben is alig ölt testet bármilyen információhordozó csatorna, beleértve a művész-filmeket vagy a gasztronómiát; a tudományos ismeretterjesztést vagy akár a kvíz jellegű játékos tanulást.

4. Milyen rádiócsatornát hallgatsz?

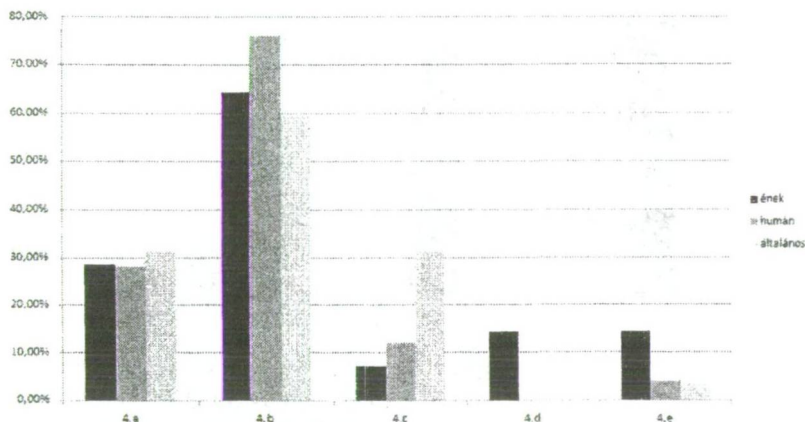
a: Sláger Rádió

b: Rádió 88

c: Rádió Plusz

d: Bartók Rádió

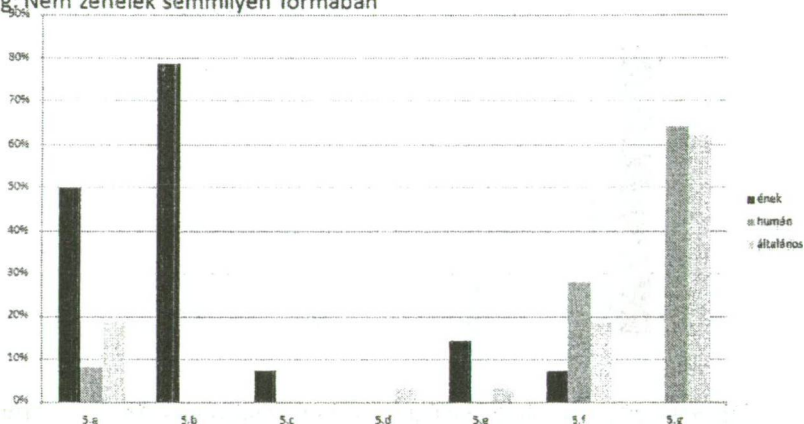
e: egyéb

Az előző kérdés megisméltése a rádiócsatornák tekintetében, s az erre adott válaszok –ha lehet - még szomorúbb képet festenek, hiszen a háttér-rádiózás tevékenysége által a tinédzserek médiafogyasztása döntően ebbe az irányba tolódik el. Érdeemes megfigyelni, hogy egyértelmű a lokális kereskedelmi csatornák túlsúlya, ezen belül is a korosztályos rétegműsorok hallgatása, mely jelentősen háttérbe szorítja a konszolidáltabb zenecsatornák választását, nem is beszélve a rádiós ismeretterjesztésről. Aki tehát ezen fórumok közé nem tud beférközni, az nem képes eljutni az ifjúsághoz sem, generációs értelemben semmiképp. Míg a '60-as években az iskola jelentette az ismeretközvetítés legfőbb bázisát, addig mára ezt a szerepet átvette a média, így be kell látnunk, hogy az oktatás önmagában már nem lesz elégséges terepe az új generáció megnyerésének.

5. Aktívan zenélsz-e?

- a: Jelenleg is zenét tanulok
- b: Jelenleg is kórusban éneklek
- c: Jelenleg is zenei együttesben játszom
- d: Jelenleg is könnyűzenei együttesben játszom
- e: Egyszerre több zenei tevékenységet is folytatok
- f: Otthon, kedvtelésből
- g: Nem zenélek semmilyen formában

A feleletválasztás fokozatai az aktív zenéléstől az „egyáltalán nem zenélek” szélső értékig terjednek. Várható volt, hogy a válaszok első felét az ének tagozatosok uralják, míg a második részben vállvetve nyilatkoznak meg a zenétől távolabb élő diákok. Az aktív zenélés tevékenysége a Kodály-koncepció leglényege, a „*Legyen a zene mindenkié!*” elvének gyakori citálása talán el is fedi időnként, hogy a zenének a tömegekhez való eljuttatásán nem a passzív befogadói magatartást kell értenünk, hanem a zene gyakorlatait, aktív muzsikusi tevékenységet, legyen az akár hangszeren, akár énekhangon megszólaltatott.

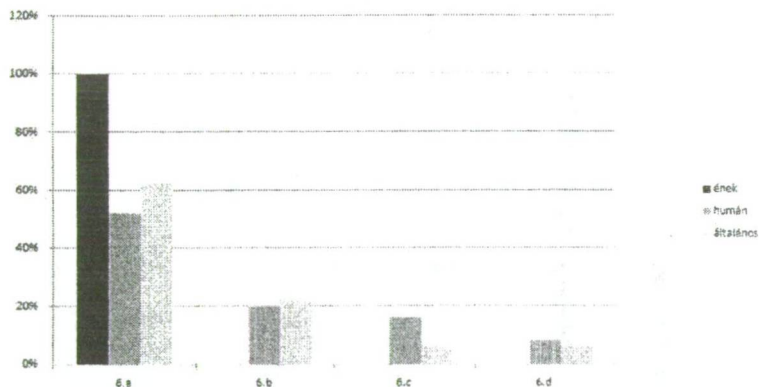
6. Tanultál-e zenét?

a: igen

b: nem

c: szeretnék

d: nem érzem szükségét

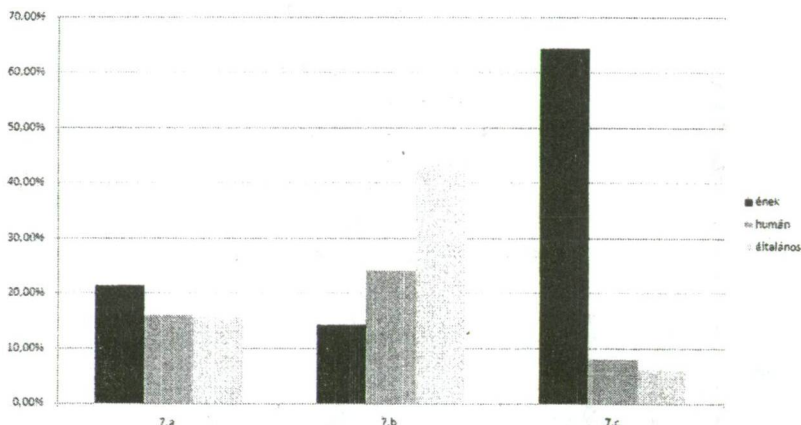
Ez a kérdés burkolt formában a szülői szándékra kérdez, és örömteli tény, hogy mindhárom válaszadó csoport szinte azonosan kedvező pozícióból indult, számuk még a legrövidebb grafikus oszlopban is 50% fölé emelkedik. Egyszersmind fájdalmas is, hogy ilyen kedvező arányú iskolázottsággal a hátuk mögött milyen természetű válaszokat adnak. Ez ismételten felveti az iskolában szerezhető zenei tudás érvényességének háttérbe szorulását a kor ellenében. Kodály szerint „Zenétlen életünk oka és okozata az iskola zenétlensége.”, s ha a folyamatosan csökkenő óraszámokat ehhez a folyamathoz hozzászámítjuk, akkor az egyébként is csökkenő esélyeinket emeljük hatványra.

7. Ha igen, mit?

a: zenei általánosban éneket és kóruséneklést

b: zeneiskolában/művészeti iskolában hangszeret és szolfézszt

c: mindkettőt

Erre a kérdésre értelemszerűen azok a tanulók válaszoltak, akik az előző kérdésre IGEN-nel feleltek. A válaszverziók megfogalmazásában az a szándék vezérelt, hogy a hangszeres és énekes alapú zeneoktatás arányát megállapíthassam. A papírforma beigazolódtott, hiszen az ének tagozatos diákok általában mindkét képzési formát megjelölték, míg a laikus diákok nagyobb hányada tanult hangszeren, mint énekes alapú intézményekben. Íme, ismét beigazolódtott egy Kodály-tézis: az éneklés megtartó erejének elve. Nagyobb számban váltak elkötelezetté a zene számára azok a tanulók, akik a zenét a kóruséneklés irányából közelítették meg, mint a pusztán instrumentális képzsben részesülők.

8. Honnan származnak első átélt zenei élményeid?

a: otthonról, édesanyámtól/édesapámtól

b: családi körből

c: óvodás koromból

d: zeneóvodából

e: alsó tagozatos tanítómától

f: zeneiskolai tanáromtól

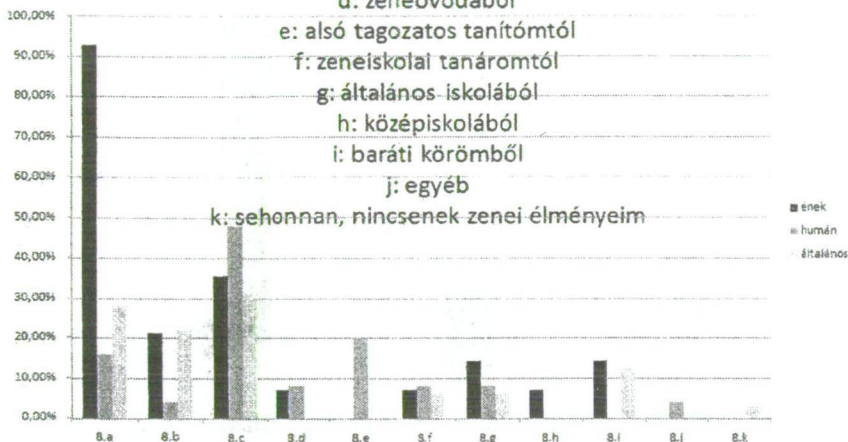
g: általános iskolából

h: középiskolából

i: baráti körömből

j: egyéb

k: sehonnan, nincsenek zenei élményeim

A Visszatekintés című kötet és a kodályi nemzetnevelő program egyik szakpontjához érkezünk ezzel a kérdéssel. Idézetszerűen így hangzik: „*Arra a kérdésre, hogy mikor kezdődjék a gyermek zenei nevelése, azt találtam felelni: kilenc hónappal a születése előtt. (...) Ma még tovább is mennék: nem is a gyermek, az anya születése előtt kilenc hónappal kezdődik a gyermek zenei nevelése. Minél felnőttebb valaki, annál nehezebb rajta segíteni.*” –részlet a zeneszerzőnek a párizsi rádió számára adott interjújából. Az általam kreált válaszok kronologikus rendben sorakoznak: a fenti elv szerint előbb a szülők, a családi kör hatása, majd a kisebb közösségek, zenei körök, majd a közoktatás és zenetanítás szintjei a középiskolás korig terjedően. Az adott válaszok minősége és megoszlása önmagáért beszél, egyértelműen megmutatkozik Kodály állításának igazsága. Elsőprő erejű az édesanya hatása, megfordítva a problémát úgy is fogalmazhatnánk, hogy azok a fiatalok maradtak a későbbiekben nagyobb számban a zene közelében, akik ezt a magatartásformát a legfogékonyabb korban a szülői házból hozzák. Szembeötlő és elgondolkodtató adat továbbá, hogy a nem zenetagozatos válaszadóknak milyen jelentékeny hányada jelölte meg az átélt zenei élmény for-

rásaként a közoktatást. Ebből az a nagyon súlyos következtetés adódik, hogy amilyen a közoktatásunk zenei képzése, nagy valószínűséggel olyan lesz az ifjúság zenéhez való viszonya. Magyarul: ha a tanító néni zeneértő és szép hangú, akkor szerencsénk van, ha nem, akkor... Lehetséges, hogy ilyen múlttal rendelkeznek azok a válaszadók, akik a legutolsó válaszlehetőséget jelölték meg, így saját bevallásuk szerint „sehonnan, nincsenek átélt zenei élményeim”?

9. Általában fontosnak tartod-e a zenét az életedben?

a: nem tudnám nélküle elképzelni az életem

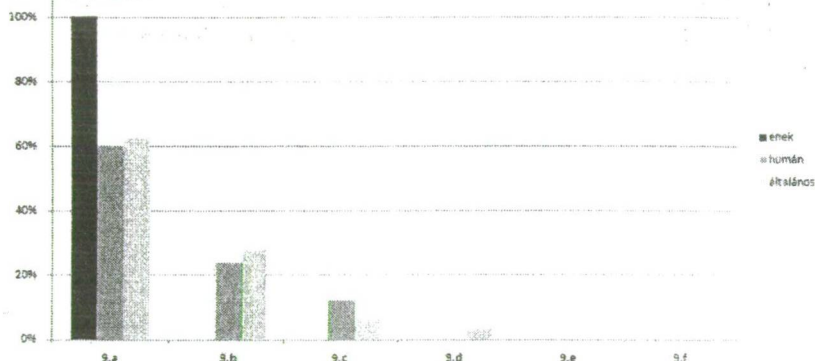
b: gyakran érzem szükségét

c: csak néha igénylem

d: nem fontos az életemben

e: nem kívánom a zene jelenlétét az életemben

f: zavar a zene

Az alább következő két kérdés párost alkot, és olyan teóriát közelít meg, amely –bár szorosan véve a Kodály-gondolatrendszer részének tekinthető-, tágabb értelmezésben a modern fejlődéslélektan területét érinti. A zene személyiségformáló erejéről van szó, arról a platonikus zenefelfogásról, amely a zenének az egyén pszichikumára gyakorolt hatását mondja ki. A karakterformálás, a transzfer hatás tényét tudományos kutatások eredményei támasztják alá, mégis érdemes megfigyelni, hogy azok a diákok, akiknek a személyiségében mindez lejátszódik, vajon milyen mértékben vannak ennek a folyamatnak tudatában. A bevezetésben említett 58 válaszlehetőség közül mindössze 4 akad, amelyet senki nem jelölt, amelyet senki nem választott. Ebből kettővel már szembesültünk, hiszen senki nem állította, hogy nem szereti a zenét, és azt sem, hogy még nem gondolkodott rajta. A másik két „találat” ebben a válaszcsokorban jelentkezett, hiszen a megkérdezettek közül senki nem állítja, hogy nem kívánja a zene jelenlétét az életében, vagy hogy zavarja a zene. Ezek –bár banálisnak tűnnek,- mégis örömteli mozzanatok, melyek azt igazolják, hogy az ifjúság megnyerhető.

10. Elfogadod-e a színvonalas zene személyiségformáló szerepét?

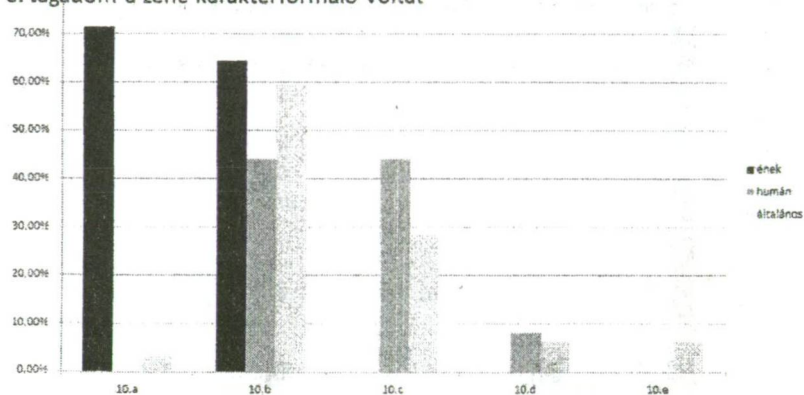
a: ha nem zenélnék, más ember lennék

b: ha nem hallgatnék zenét, sívárabb lenne az életem

c: a zene csak esetenként hat rám

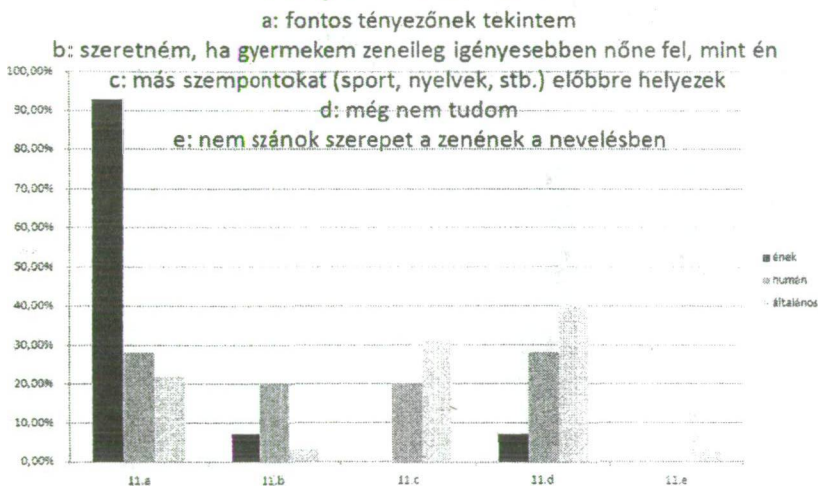
d: nem gondolom, hogy a zene jellemalkító tényező

e: tagadom a zene karakterformáló voltát

A „becsomagolt” platonikus kérdés anélkül kívánta irányítani a válaszadást, hogy a szöveg maga konkrét értékválasztást tartalmazna. Nem kívántam kirekeszteni a könnyűzene lehetőségét, noha éppen a Platónt idéző gondolat foglalkozik a rossz zene lélekromboló hatásával. A „színvonalas” jelző ebben az esetben megkísérli a helyes mederben tartani a kamasz gondolkodás irányát anélkül, hogy ízlésdiktálónvá válna. Az ötfokozatú válaszadásban a kép lehangolóan tetszik, az első két variáns, mely az aktív és a passzív zenélés lehetőségeit tartalmazza, jószerével csak az ének tagozatosok számára jelent valamit. Másik szélsőértékként még arra is érkeztek válaszok, hogy „tagadom a zene személyiségformáló voltát”. Ehhez nem fűzök kommentárt.

11. Leendő szülőként milyen szerepet szánsz a zenének a gyermeknevelés folyamatában?

Végezetül a 8-as kérdéshez való visszacsatolásként arra voltam kíváncsi, hogy leendő szülőként a megkérdezettek vajon milyen zenei elvek szerint szándékoznak nevelni majdani gyermekeiket; ez annak a hajlandóságnak a megvallása, amely a fenti válaszok eredőjeként is értelmezhető, s melyből kitűnhet, hogy mit várhatunk az elkövetkező generációktól a zene ügyének kezelése szempontjából. A válaszok szerteágazóak, korunk minden jellegzetességét magukon hordozzák - kellően őszinték, és nem teljesen reménytelenek.

A fentiekben előttart, „zsigeri” tanári kíváncsiságból eredő tények, esetleges összefüggések újabb kérdéseket vetnek fel. A továbblépés kulcsa azonban mindenképpen azok kezében lesz, akik képesek lesznek megtalálni az utat az egyébként nyitottnak mutató, ám a zene világától immár egyre távolabb kerülő korosztályokhoz. Nem áztatjuk magunkat, hiszen a probléma nem pusztán zenei jellegű, s a komplex feldolgozáshoz a modern társadalomtudományok valamennyi összefüggésére szükségünk lesz. Ennek ellenére, pontosabban mindezekkel egyetemben az egyik legszebb mondat álljon

itt visszatekintésül a *Visszatekintésre*: „Az ének ma: Hamupipőke az iskola tárgyai közt. Pedig hiába: ő érte jön el a királyfi, csak az ő lábára illik a cipő.”

Felhasznált irodalom: Kodály Zoltán: *Visszatekintés I-II Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok* 1982 Zeneműkiadó Vállalat